

Książk Tomasz Jelonek, *Historia Izraela. Początki Izraela*, Wydawnictwo Petrus, Kraków 2019, ss. 105.

Biblistkę dzieli się na cztery dyscypliny naukowe: introdukcję biblijną, egzegezę, teologię biblijną oraz nauki pomocnicze. W ramach tych ostatnich wyróżnia się jeszcze filologię hebrajską, aramejską i grecką oraz archeologię biblijną, geografę biblijną i historię biblijną.

Wybitnym znawcą ostatniej z wymienionych dziedzin, a mianowicie historii biblijnej, jest ks. prof. dr hab. Tomasz Jelonek, Autor recenzowanej książki: *Historia Izraela. Początki Izraela*, która nakładem Wydawnictwa „Petrus” ukazała się w Krakowie w 2019 r. Już z tytułu publikacji wynika, że Autor swymi badaniami objął jedynie początkowy etap formowania się narodu wybranego. Podzielił ją zaś na trzynaście rozdziałów, które zatytułował: *Wprowadzenie* (s. 5–8), *W niezwykłych okolicznościach grupa Semitów opuszcza Egipt* (s. 9–14), *Zrozumieć i zapamiętać* (s. 15–28), *Dziesięć plag* (s. 29–34), *Spotkanie z Bogiem* (s. 35–46), *Uwagi na temat Mojżesza* (s. 47–49), *Zorganizowanie załżków Izraela* (s. 50–52), *Uciekinierzy stają się społeczeństwem* (s. 53), *Przymierze* (s. 54–73), *Refleksje nad Przymierzem* (s. 74–97), *W Kanaanie* (s. 98), *Izraelici w Lewancie (Zrozumieć Księgę Jozuego; s. 99–103) oraz Zakończenie* (s. 104).

We *Wprowadzeniu* (s. 5–8) ks. prof. Jelonek przypomniał, że bibliści – podobnie jak historycy – dostrzegają swoiste napięcie zachodzące między faktem a jego opisem (bądź opisami). Zauważają, iż nie ma „znaku równości” między wydarzeniem (= faktem) a jego opisem (bądź opisami). Dodał przy tym, że każdy opis to tylko przybliżona wersja tego, co się wydarzyło, bardzo często poszerzona o tendencyjną interpretację. W toku dalszych analiz nadmienił także, że Biblia nie jest księgą historyczną w dzisiejszym tego słowa znaczeniu. Jest ona co najwyżej historią religijną, a więc historią opowiedzianą i zinterpretowaną językiem teologii bądź teologią mniej lub bardziej wyraźnie osadzoną w ramach historii. We *Wprowadzeniu* Autor wspomniał również, że opisy powstawania Izraela, zanim przybrały kanoniczną postać, przeszły długą drogę: od tradycji ustnej, sięgającej czasów Abrahama (XVIII w. przed Chr.), przez wstępne spisanie, które zaczęło się w czasach Dawida (X w. przed Chr.), aż po ostateczną redakcję w epoce powygnaniowej (V w. przed Chr.).

Pierwsza zasadnicza część książki nosi tytuł: *W niezwykłych okolicznościach grupa Semitów opuszcza Egipt* (s. 9–14). Autor odnotował najpierw, że dzięki Nilowi starożytny Egipt służył z urodzaju i dobrobytu. Nadmienił także, że do państwa faraonów regularnie przybywali mieszkańcy sąsiednich krain, którzy szukali schronienia w czasie, gdy ich kraje niszczyła susza. W Egipcie nie istniało niewolnictwo systemowe. Udowodnił, że owszem przebywali tam niewolnicy, ale tylko jednostki, a nie grupy czy całe nacje. Wspomniał, że podania biblijne dotyczące Żydów zniewolonych w Egipcie są mocno przesadzone i zdecydowanie nie odzwierciedlają prawdy historycznej. W toku dalszych analiz ks. Tomasz Jelonek podaje, że potomkowie Abrahama, Izaaka i Jakuba przybyli do Egiptu w czasie, gdy władali nim semicy Hyksosi, a uciekali za rządów rodowitych Egipcjan. W tym miejscu warto wspomnieć, iż zdaniem Autora Izraelici opuścili Egipt nie w XIII w. przed Chr. – jak powszechnie się uważa – lecz w XV w. przed Chr.; nie za panowania Ramzesa II, ale w trakcie rządów Tutmosisa III.

Zrozumieć i zapamiętać (s. 15–28) to tytuł drugiego rozdziału recenzowanej książki. We fragmencie tym ks. prof. Jelonek przytoczył m.in. bardzo obszerny zapis kanoniczny, opowiadający o wyjściu Izraelitów z Egiptu (zob. Wj 7, 1–10, 29; 11, 1; 12, 29–33), a następnie go zinterpretował. W trakcie zaś egzegezy przedstawił m.in., że tekst ten to swoisty „mit założycielski Izraela”. Jest to opowiadanie o charakterze pedagogicznym, w którym pisarz biblijny (V w. przed Chr.) mocno uwypuklił prawdę, że Żydzi bez zbawczej inicjatywy Boga nigdy nie opuściliby Egiptu, tak i bez Jego pomocy, nigdy nie weszliby do Ziemi Obiecanej.

Trzecia część nosi tytuł: *Dziesięć plag* (s. 29–34). W rozdziale tym Autor w interesujący sposób omówił m.in. analogię zachodzącą między passusem o stworzenia świata (Rdz 1, 1–2, 25) a opowiadaniem o wyjściu Żydów z niewoli egipskiej (Wj 7, 1–10, 29; 11, 1; 12, 29–33). Odnosił mianowicie, jak wynika z pierwszego fragmentu, że Jahwe najpierw „pokonał” pierwotny chaos, a następnie stworzył świat i ludzi, po czym tych ostatnich umieścił w Raju (Rdz 1, 1–2, 25), tak z drugiego z wyszczególnionych tekstów wynika, że Bóg najpierw złamał wolę faraona, uciskającego Żydów, a następnie z tych ostatnich stworzył sobie lud, który prowadził do Ziemi Obiecanej (Wj 7, 1–10, 29; 11, 1; 12, 29–33).

Czwartemu rozdziałowi ks. Tomasz Jelonek nadał tytuł: *Spotkanie z Bogiem* (s. 35–46). W urywku tym przypomniał, że człowiek od zarania swych dziejów był istotą religijną (łac. *homo religiosus*), tęskniącą za Bogiem i szukającą z Nim kontaktu. W toku interesujących analiz udowodnił, że ludźmi poszukującymi Boga byli starożytni Grecy i Rzymianie. Takimi ludźmi byli również Izraelici – uciekinierzy z Egiptu – którzy po przekroczeniu Morza Czerwonego, u stóp góry Synaj (= Horeb) uznali Jahwe za swego Boga.

Kolejny rozdział to: *Uwagi na temat Mojżesza* (s. 47–49). Autor dowodzi, że podania o Mojżeszu kształtowały się przez setki lat. Najpierw głoszone je ustnie, następnie spisano w formie różnych gatunków i podgatunków literackich, np. opisów historycznych, sag czy legend, a dopiero później zredagowano na kartach Pięcioksięgu. W toku interesujących analiz podkreślił, że podania te mają różną wartość historyczną. Oczywiście najwartościowsze z nich są zapisy *sensu stricto* historyczne. Autor nadmienił również, że pierwszym zadaniem Mojżesza, jako pośrednika między Jahwe a Izraelitami, było wyjaśnianie rodakom sensu plag egipskich oraz interpretowanie im woli Bożej.

Zorganizowanie załóżków Izraela (s. 50–52) i *Uciekinierzy stają się społeczeństwem* (s. 53) to tytuły dwóch następnych części monografii. Autor wyakcentował, iż Izrael od zarania swych dziejów był państwem teokratycznym, był narodem rządzonym przez Boga i Jego „pomazańców”.

Następne dwa rozdziały to: *Przymierze* (s. 54–73) oraz *Refleksje nad Przymierzem* (s. 74–97). Ksiądz prof. ks. Tomasz Jelonek wyjaśnił m.in. najbardziej kluczowe terminy oznaczające Przymierze, a mianowicie hebrajski rzeczownik ברית (berith) oraz grecki – διαθήκη (diatheke). Następnie w ciekawy sposób objaśnił, iż w starożytności znane były przymierza horyzontalne, zawierane między równymi sobie kontrahentami, oraz wertykalne, do których przystępowali suweren i wasal (bądź wasale). W toku dalszych analiz Autor udowodnił, że Izraelici, zawsze zawierali z Bogiem przymierza wertykalne, poprzez które całkowicie podporządkowywali się Jahwe, a w przymierzach tych nigdy nie widzieli oni formy zniewolenia, lecz – szansę na prawdziwą i pełną wolność.

Dziesiąty rozdział zatytułowany jest *W Kanaanie* (s. 98). W syntetyczny sposób Autor opisał, jak synowie Jakuba, uciekając z Egiptu, kierowali się w stronę Lewantu, ku Kanaanowi. Ziemia Obiecana, do której zdążali, była dla nich zarówno darem, jak i zadaniem. Darem, ponieważ otrzymywali ją od Boga, z kolei zadaniem, bo mieli zdobyć ją militarnie, przepędzając dotychczasowych jej mieszkańców.

Ostatni rozdział nosi tytuł: *Izraelici w Lewancie (Zrozumieć Księgę Jozuego; s. 99–103)*. Ksiądz prof. Jelonek przypomniał w nim, że bez pomocy Boga Izraelici nigdy nie staliby się narodem. Przytoczył także najbardziej kluczowe informacje dotyczące Księgi Jozuego, która składa się z trzech części, pierwsza to opis zdobywania przez Żydów Ziemi Obiecanej (Joz 1–12), druga – to opowiadanie o podziale Kanaanu pomiędzy potomków Jakuba (Joz 13–21) i wreszcie trzecia – to duchowy testament Jozuego (Joz 22–24). Kończąc niniejszy rozdział, Autor recenzowanej książki podaje, że kształtowanie się państwowości Izraela nie było jednorazowym aktem, lecz dynamicznym procesem rozłożonym na kilkaset lat.

W krótkim *Zakończeniu* (s. 104) ks. prof. Tomasz Jelonek podsumował wyniki swych analiz. Pisanie historii Izraela, to tylko tworzenie nowego przyczynku do powstania następnych książek i podręczników na ten temat. Izrael to bowiem wyjątkowy naród, ciągle jeszcze mający swoje tajemnice, które nadal czekają na odkrywców.

Konkludując niniejszą recenzję, należy stwierdzić, iż *Historia Izraela. Początki Izraela* – to bardzo wartościowa publikacja, a jej Autor – ks. prof. dr hab. Tomasz Jelonek – to wybitny biblista, który w przystępnym wywodzie potrafi pisać o historii biblijnej. Nie pozostaje już nic innego, jak tylko zachęcić do lektury jego książki. A polecić ją można wszystkim zainteresowanym historią biblijną zarówno specjalistom (teologom, biblistom), jak i studentom teologii i miłośnikom Biblii.

*dr Jarosław Ćwikła**

Prymasowski Instytut Kultury Chrześcijańskiej
w Bydgoszczy

* **Jarosław ĆWIKŁA** – dr teologii biblijnej, wykładowca biblistyki, promotor i recenzent prac magisterskich, absolwent Prymasowskiego Instytutu Kultury Chrześcijańskiej w Bydgoszczy (1989–1994) oraz Podyplomowych Studiów Teologicznych na WT UAM w Poznaniu (1997–2001) i Podyplomowych Studiów Pedagogicznych dla Teologów także na WT UAM w Poznaniu (2004–2005). Od 2013 r. należy do Stowarzyszenia Biblistów Polskich i publikuje swoje prace naukowe. ORCID: 0000-0002-4325-1462
Kontakt e-mail: drjaroslaw.cwikla@gmail.com